

IV. ELENCHUS.

³ Sub Nerone. De eo est titulus 1. Digest. V titulus 45. libri 9.
lib. 26. Digest. V titulus 49. lib. 6 Cod.

Cod. Agitur etiam de eo in §§ 4.
6. & 7. lib. 2. Inst.

Turpillianum de accusationibus desertis, factum sub Nerone, quo autem anno non satis constit. De eo est titulus 10. libri 48.

Digest. & titulus 45. libri 9.
Cod.

Vellejanum de intercessione
bus mulierum. Incerta est ejus
etiam, & utrum factum fuerat sub
Augusto, an sub Claudio. De eo
est titulus 1. lib. 16. Digest. &
titulus 49. lib. 6. Cod.

QUARTA ELLINGHUS.

SENATU CONSILII TERRIT. MAGIS MEMORABILIUM

INSTITUTIONUM
ROMANO-HISPANARUM
LIBER I.

PROÆMIUM.

**IN NOMINE DOMINI
NOSTRI JESU-CHRISTI.**

simus, quam victis hostibus triumphator (magnificus).

IMPERATOR CESAR FLAVIUS IUL-

IMPERATOR CÆSAR FLAVIUS, &c.

STINIANUS, ALEMANICUS, GOTHA
CUS, FRANCICUS, GERMANICUS,
ANTICUS, ALANICUS, VANDALI-
CUS, AFRICANUS, PIUS, FELIX,
INCLYTUS, VICTOR AC TRIUMPHA-
TOR, SEMPER AUGUSTUS cupidæ
legun juventuti S.

De usu Armorum & Legum.

*Imperatoriam majestatem non
solum armis decoratam, sed etiam
legibus oportet esse armatam, ut
utrumque tempus, & bellorum &
pacis recte possit gubernari: &
Princeps Romanus non solum in
hostilibus præliis victor existat,
sed etiam per legitimos tramites
calumniantium iniquitates expel-
lat, & fiat tam juris religiosis-*

De bellis & legibus Justiniani.

I Quorum utramque viam
cum summis vigiliis, summaque
providentia, annuente Deo, per-
fecimus. Et bellicos quidem sudo-
res nostros Barbaricæ gentes sub
juga nostra redactæ cognoscunt,
¶ tam Africa, quam aliae innu-
meræ Provinciæ post tanta tem-
porum spatia, nostris victoriis &
celesti Numine præstitis, iterum
ditioni Romanæ, Nostroque addi-
tæ imperio, protestantur. Omnes
vero populi legibus tam a nobis
promulgatis, quam compositis re-
guntur.

**De compositione Codicis &
Pandectarum.**

2 *Et cum sacratissimas con-*
E

stitutiones antea confusas in luculentam ereximus consonantiam; tunc nostram extendimus curam ad immensa veteris prudentiae volumina, & opus desperatum, quasi per medium profundum eentes, cœlesti favore jam adimplevimus

De tempore, Auctoribus, fine, & utilitate compositionis Institutionum.

3 Cumque hoc, Deo propitio, peractum est: Triboniano viro magnifico, Magistro & Exquæsto-re sacri palati nostri, & Exconsule, necnon Theophilo, & Doro-theo viris illustribus & Antecessoribus (quorum omnium solertiam, & legum scientiam, & circa nostras jussiones fidem, jam ex multis rerum argumentis accepimus) convocatis, mandavimus specia-liter, ut ipsi nostra auctoritate, nostrisque suasionibus Institutiones componerent: ut liceat vobis prima legum cunabula non ab antiquis fabulis discere, sed ab Imperiali splendore appetere: & tam aures, quam animi vestri, nihil inutile, nihilque perperam possum, sed quod in ipsis rerum obtinet argumentis, accipient. Et quod priore tempore vix post quadriennium prioribus contingebat, ut tunc constitutiones Imperatorias legerent, hoc vos a primordio ingrediamini digni tanto honore, tantaque reperti felicitate, ut & initium vobis & finis legum eruditionis a voce principali procedat.

Divisio institutionum.

4 Igitur post libros quinquaginta Digestorum seu Pandectarum; in quibus omne jus antiquum collectum est, quod per eundem virum excelsum Tribonianum, necnon cœteros viros illustres & facundissimus confecimus; in quatuor libros easdem Institutiones partiri jussimus, ut sint totius legitimæ scientie prima elementa.

Quid in Institutionibus contineatur.

5 In quibus breviter expo-situm est, & quod antea obtinebat, & quod postea desuetudine inumbratum, Imperiali reme-dio illuminatum est.

Ex quibus libris compositæ sint Institutiones, atque earum recognitio & confirmatio.

6 Quas ex omnibus antiquorum Institutionibus, & præcipue ex commentariis Caji nostri, tam Institutionum, quam rerum quotidianarum, aliisque multis commentariis compositas, cum tres viri prudentes prædicti nobis obtulerunt, & legimus, & recognovimus, & plenissimum nostrarum constitutionum robur eis accommodavimus.

Adhortatio ad studium juris.

7 Summa itaque ope, & ala-

bis credendis gubernari. D. OP. XI. Kalend. Decemb. D. JU-STINIANO PP. A III. CONS.

In hujus proœmii illustratio-nem accommoda quæ diximus in Historia, epocha VII.

TITULUS PRIMUS.

DE JUSTITIA ET JURE.

Concord. Dig. Lib. 1. Tit. 1. (1).

I Duo in omni jure con-stituta insunt: jus ipsum seu lex, quæ jubet & constituit; & res quæ eo jure jubetur & constitui-tur, ac proinde universi juris tra-ctatio duabus partibus continetur, quarum una est de jure consti-tuente sive de legibus qua natu-ralibus qua civilibus; altera de jure constituto sive de eo, quod legibus sancitum cautumque est. Et quia prima naturæ quæstio est de jure constituente, de eo etiam primo loco veteres tractaverunt: quod non modo in his Institutionum libris, sed etiam in Pandectaris animadvertere licet. Nam prima quæstio proponitur atque absolvitur quatuor libris in vestibulo sive ingressu Pandectarum: reliquo opere agitur de jure consti-tuto. Idem & in Institutionibus obser-vatum est: siquidem duo priores tituli hujus libri primam quæstionem continent: reliqua parte operis altera quæstio, quæ

multo latius patet, tractatur, ini-tio facto a discretione materiæ si-ve subjecti hujus scientiæ: quæ di-visio in hac quæstione omnium prima est & generalissima. Inscriptur hic titulus de justit. & jure.

2 Aristoteli & plerisque mor-alis Philosophiæ professoribus ju-stitia duplex est, universalis & parti-cularis. Universalis in se compre-hendit etiam aliarum omnium virtutum officia, peculiari tamen cum respectu, quatenus nimirum illa necessaria sunt, aut condu-cunt ad conservationem & perfec-tionem civilis societatis, ut ne quid admittatur contra rationem aut honestatem, quod non admit-ti vel publice, vel privatum inter-sit. Hæc eadem justitia & legalis dicitur, propterea quod non minus late pateat, quam ipsæ leges, quæ etiam sub regula & norma hujus justitiæ: unde a Cicerone lib. 1. de legib. cap. 15. definitur: Obtem-pe-ratio scriptis legibus & institutis

populorum, & ab Aristotele lib. 5. Eth. r. Obedientia erga omnes leges. In summa hæc justitia a virtute in genere non differt essentia, sed hactenus tantum, quod quando consideratur ut habitus animi, dicatur virtus simpliciter, quando ut civilis societatis conservatrix, justitia, auctore Michaële Ephesio ad dict. loc. Aristotelis. Vitium huic legali justitiae oppositum dicitur *transgressio legis*.

3 Particularis justitia vel distributiva est, vel commutativa. Distributiva respicit quod quisque meretur, quodque cuique convenit, sive id præmium sit, sive poena, sive honor, sive onus. Commutativa suum cujusque proprie sumptum spectat. Vitium particulari justitiae oppositum *in iuria appellatur*.

4 Aliam justitiae divisionem tradunt Heinec. in recitat. hoc tit. aliique laudantes Grot. de jur. bel. & pac. lib. I. cap. I. §. 8. in expletricem & attributricem. Illam dicunt esse quæ dirigitur ad officia hominis necessaria, quæ perfecta dici solent; ad quæ cogi potest, qualia sunt alterum non ladedere, suum cuique tribuere; hanc vero quæ officia respicit imperfecta, quæ honesta, humana & laudabilia sunt, voluntaria tamen & non necessaria, quæ ab invito extorqueri nequeunt, utputa pauperi stipem elargiri, errantes & miseros consilio adjuvare. Sed hæc divisio satis non placet, quia attributrix quam dicunt, potius appellanda charitas, quam justitia, saltem si linguis Theologorum loquamus. Sane in casu

extremæ necessitatis, etiam ad hæc officia alias imperfecta cogi possumus, sed tunc fiunt perfecta, & ad justitiam expletricem pertinent, ut nomen justitiae attributricis semper beat silere.

5 Disciplina civilis non dirigit internas animi functiones, & potissime versatur circa justitiam particularem in ejus juris obedientiam animos formans, cuius executio in judiciis urgetur. Negari tamen non potest, quin interim quoque spectet justitiam universalem, quæ omnium virtutum officia complectitur. Docet enim iuste vivendum esse secundum omnes leges; ipsaque adeo juris peæcepta omnem speciem virtutis & honestatis continent, certe quatenus eo spectant, ut iuste vivatur, & civium inter se honesta sit societas, quod hic querimus. Et vero si legibus, & legum latribus proposita est universa virtus, ut sane est, cum beatitudo civilis sit universarum legum summa, teste Platone 5. de legib. etiam legum scientiæ, & consultis eadem proposita erit; neque enim minus late patet officium Jurisconsulti in legibus interpretandis, quam Legislatoris in sanciendis: totoque falluntur judicio, qui officium Jurisconsulti cancellis forensium causarum circumscrubunt. Utique illa: *Hominem mortuum in urbe ne sepelito, neve urito: Rogum ascia ne polito: Mulieres genas ne radunto, neve lessum funeris ergo habento, & similia lege 12. Tab. cauta nullo modo ad justitiam particularem referri possunt. Quod si quid in hujus-*

modi quæstione valere debet auctoritas Principis, ipse Justinianus Nov. 69. in pr. diserte ait: *Justitiam illam, quæ singulis virtutibus assistit, easque ad debitum finem perducit, etiam finem esse legum prudentiæ.*

6 Juris vocabulum variæ significationis est: propria significatio una minus propria plures. Proprie jus dicitur: *Naturæ aut populi, ejusve, qui vicem populi sustinet, jussum.* Arguit id etymon ipsius vocabuli, quod a jubendo dictum esse vel ex eo liquet, quod veteres, auctore Festo, jura dixerunt *jussa*. In hac autem significazione passim usurpatur, veluti cum dicimus: *Jure quid fieri: Juris rationem non pati: Contra jus esse; sic dicitur jus naturale, civile, prætorium.*

7 Ceteræ significationes minus propriæ, ut primo cum jus accipitur pro eo, quod jure continetur & cuique tribuitur. Idque vel generatim & indefinite; ut in hisce formulis aut id genus aliis, cum dicimus: *Jus suum cuique tribuere: nemini mortalium jus suum detrahi oportere; eodemque modo haud dubie accipi debet, cum dicimus: Jura sanguinis, agnacionis, naturalia & adoptions jura; nempe pro beneficiis sanguini, agnationi, naturæ, adoptioni jure tributis. Vel specialiter pro facultate & potestate jure tributa, quod fit quoties verbis faciendi jus adiungitur, ut in definitionibus itineris, actus, viæ, ususfructus, actionis, in quibus omnibus meto-*

nymia est continentis pro contento. Secundo cum jus accipitur pro juris arte per eandem figuram, converso modo, ut in l. I. pr. hoc tit. Tertio cum accipitur pro loco, in quo jus redditur, ut cum dicimus: *In jus vocare: In jure confessos pro judicatis haberi: in quo idem fere tropus est adjuncti pro subjecto, l. pen. eod. Quod si nunc queratur, qua in significatione jus hoc loco accipi debeat, proprie an figurata, constanter respondebimus in propria. Arguit hoc ipsa materia, quæ & in hoc, & in seq. tit. tractatur. Arguant definitiones & divisiones, quæ utroque titulo, & in Pand. eodem traduntur; ut mirum sit inveniri, qui serio contendunt, jus hic pro juris arte accipendum.*

TEXTUS.

Definitio justitiae.

Justitia est constans & perpetua voluntas jus suum cuique tribuendi (1).

COMMENTARIUS.

I Voluntas). Generis loco ponitur, non voluntas simpliciter ut potentia naturalis est, quo sensu justitiae non convenit, ut pote qualitatæ adventitiae & acquisitæ; sed, voluntas constans & perpetua, quibus verbis habitus animi significatur: habitus autem omnes acquisiti sunt, ut docent Philosophi, si infusos expicias, de quibus Theologi,

(1) L. I. tit. I. P. 3.

² *Jus suum cuique tribuendi*). Hæc verba differentiam consti-tuunt, & objectum, finemque ju-stitiae demonstrant. Objectum enim justitiae est jus cujusque suum: finis, ut id quisque obtineat, hoc est, ut cuique quod ei debetur, tribuatur (1). Auctor hujus de-finitionis est Ulpianus l. 10. hoc tit.

³ Placet hic monere cum Hei-nec. in *recitat. hoc tit. §. 19.* de-finitione ista definiri justitiam mo-ralem seu moraliter consideratam, prout est virtus mentis, quæ ho-minem facit justum coram Deo: civilis vero, quæ finis est Juris-prudentiæ, optima definitio erit quam tradidimus sup. in rubr. n. 2. ex Aristot. Hæc autem civilis seu legalis justitia respicit dunta-xat opera externa, nihil de men-te eam exercentis sollicita, con-tenta si cuicunque tribuatur jus suum.

TEXTUS.

Definitio jurisprudentiæ.

¹ *Jurisprudentia est divina-rum, atque humanarum rerum no-titia, justi, atque injusti scientia.*

COMMENTARIUS.

¹ *Jurisprudentia*). Hoc no-men conflatum est ex duobus *Juri-s*, *Prudentia*. Et licet discipli-nae nostræ convenient etiam hæc alia nomina *Juris ars*, *scientia*, *sapientia*, *intelligentia*, hisque

(1) *D. l. 1. de eod. per tot. l. 2. in fine tit. 27. P. 2. versic. Ca-la Justicia.*

promiscue utantur non tantum Jurisconsulti, sed etiam qui po-pulariter loquuntur; fatendum tamen est, proprius ipsi tribui no-men *Prudentia*, cum prudentia sit pars Philosophiæ practicæ, cuius habitus est disciplina nostra, quæ idcirco *Jurisprudentia* frequen-tius appellatur. Auctor hujus de-finitionis Ulpianus in l. 10. §. 2. hoc tit.

² In hac definitione genus est *notitia* aut *scientia*, quæ duo idem significant. Differentia petitur ab objecto, ejusque considerandi modo. Objectum sunt res divinæ & humanæ, de quibus jurisprudentia tractat; agit enim de jure privato, ac publico, & publici pars est divinum, l. 1. §. 2. hoc tit (2). Modum considerandi de-notant verba *justi*, *atque injusti*, nempe hactenus res divinas & hu-manas esse objectum hujus scien-tiæ, quatenus ipsa cum de jure earum queritur, quid justum aut injustum sit, docet. Finis est, ut id tantum, quod justum & æquum est fiat (3), quo respexit Celsus: dum in d. l. 1. in pr. jurisprudentiam definivit: *Ars æqui & boni*, eam describens ab officio profitentis seu exercentis, cui sem-per ab injusto abstinentum est.

TEXTUS.

De juris methodo.

² *His igitur generaliter co-*

(2) *Arg. l. 2. & 4. tit. 2.*

P. 2.

(3) *L. 2. tit. 1. P. 3.*

gnitis, & incipientibus nobis ex-ponere jura populi Romani, ita vi-dentur posse tradi commodissime, si primo levi ac simplici via, post deinde diligentissima atque ex-ac-tissima interpretatione, singula-tradantur: alioqui, si statem ab initio rudem adhuc & infirmum a-nimum studiosi multitudine, ac va-rietate rerum oneravimus; duo-rum alterum, aut desertorem stu-diorum efficiemus, aut cum magno labore, sepe etiam cum diffiden-tia (quæ plerumque juvenes aver-tit) serius ad id perducemus, ad quod leviore via ductus sine ma-gno labore & sine ulla diffidentia maturius perduci potuisset.

COMMENTARIUS.

¹ *Hoc textu duntaxat doce-mur, primo levi & simplici via, & postmodum exactissima & dif-ficiliori interpretatione proceden-dum esse, ne ab initio infirmi studiosorum animi terreantur.*

TEXTUS.

Juris præcepta.

³ *Juris præcepta sunt: Ho-neste vivere, alterum non lädere, suum cuique tribuere (1).*

COMMENTARIUS.

¹ *Præceptorum nomine hic & apud Ulpian. in l. 10. §. 1. hoc tit. intelligimus quædam dictata & præscripta illius juris com-munis, quod semper justum & æquum*

(1) *Lib. 3. tit. 1. P. 3.*

est, sive notiones quasdam ab ipsa natura absque ullo artis adminic-u-lo insitas, & animis mentibusque nostris quasi consignatas & inscul-ptas. Et primum quidem, quo vitæ honestas præcipitur, ad nosmeti-psos dirigitur, eoque vetantur fa-cita omnia, quæ lädent pietatem, verecundiam, existimationem no-stram, & generaliter, quæ pug-nant cum legibus, bonis mori-bus, & publica honestate: in tan-tum ut nonnunquam etiam ab iis abstinentum sit propter honesta-tem, quæ legibus civilibus per-missa, aut non expresse prohibita sunt; propriea quod leges civi-lis in his invitæ connivet & dis-simulant, ne majoris mali præ-beatur occasio. Quæ ita permit-tuntur non evadunt honesta, sed solum licita, juxta phrasim civi-lem, id est, impunita, hocque est quod traditur in l. 144. de diver-reg. jur. Non omne quod licet ho-nestum est; eodemque sensu dixit Cicero pro Balbo c. 3. esse ali-quit quod non oporteat, etiamsi liceat. Non igitur simplex admoti-onio, sed validum juris præceptum traditur a Justiniano in hoc textu.

² *Alterum non lädere*). Hoc secundum præceptum directo re-fertur ad alterius personam: ne scilicet alicujus vitam, incolumi-tatem, libertatem, existimatio-nem ledamus aut volemus. Ter-rium (*suum cuique tribuere*) ac-res externas, ut ab alieno manus abstineamus, hoc est, res alienas non attricemus aut minuamus, sed patiamur unumquemque re-bus suis uti, & reddamus quod

alienum apud nos est. Plus justo religiosi sunt, qui nec plura esse juris præcepta contendunt, nec pauciora. Nam & uno ex his tribus universum justitiae munus comprehendi potest, ut in definitione justitiae in tertio præcepto duo priora comprehensa sunt: & possunt etiam quædam justitiae munera aliis preceptis seu vervis specialibus & evidentius exprimi, ut: *Deum colere: Parentes revereri: Pacta servare, &c.* Non est igitur de numero præceptorum maxime laborandum, cum sint plura vel pauciora, si strictius vel latius accipientur.

TEXTUS.

De jure publico & privato.

4 Hujus studii duæ sunt positiones: *publicum, & privatum.* *Publicum jus est, quod ad statum rei Romana spectat. Privatum est quod ad singulorum utilitatem pertinet.* Dicendum est igitur de jure privato, quod tripartitum est: collectum enim est ex naturalibus præceptis, aut gentium, aut ci vilibus.

COMMENTARIUS.

1 Hujus studii duæ positiones). Studium sumitur hic figure pro jure cui studetur: nam studium nullum est publicum, sed cuiuslibet proprium & privatum. Verbum *Positiones* idem valet ac partes seu species. Dum ergo Justinianus dicit: *Hujus studii duæ sunt positiones: jus dividit in duas*

species; *publicum & privatum.* Est autem sumpta hæc divisio ab objecto & fine principali. Alii jus dividunt in *divinum, publicum, & privatum.* Sed hæc trimembris divisio in modo, & non in re a bimembri est diversa, cum jus *divinum* comprehendatur sub *publico*, tanquam hujus pars, ut supra. §. 1. monuimus.

2 *Publicum jus est*). Juris publici nomen non uno modo accipitur. Id nequem turbet secundum est, jus *publicum* sëpe dici a forma, seu causa efficiente, auctoritate nempe, qua constitutum est. Hoc sensu (ut innumera exempla omittam) testimenti factio juris publici dicitur in l. 3. *qui testam. fac. pos. nimirum, quia a lege est, seu publica legis auctoritate concessa: atque ita appellatur ad differentiam ejus juris quod cuique privatim acquiritur ex conventionibus, quippe quæ parecum legibus auctoritatem non habent, quod Papinianus sic expressit in l. ult. de suis & leg. hær. Privatorum cautiones legum auctoritate non censentur.* Et quod legimus in l. 38. *de pact. & passim* alibi, jus *publicum* privatorum patetis infringi aut immutari non posse; nihil aliud significat, quam ex eo jure, quod publica auctoritate constitutum est, nihil posse privatorum passionibus immutari. Sic nec testator ipse, nec alias privatus efficere potest, ut in facione testamenti pauciores testes sufficient quam lex desiderat.

3 Interdum jus *publicum* accipitur pro eo jure, quod civium omnium ejusdem civitatis commu-

De Justitia & Jure.

ne est, quia nempe *publicum* est usu, cuiilibet e populo competens, ut in l. 116. §. 1. *de diversis regulis juris*, quo casu jus *privatum* ei oppositum intelligitur illud quod certarum duntaxat personarum proprium est, unoque nomine *privilegium* appellatur.

5 *Hoc autem loco ab objecto & fine id solum jus *publicum* dicatur, quod ad utilitatem publicam, hoc est, totius populi, universim & conjunctim pertinet; non item ad singulos, nisi a secundario & per consequentiam.* Nam quod publice utile est directo, id non potest non esse utile privatum a secundario: quemadmodum ex utilitate privatorum *publicam* quoque per consequentias estimamus. Atque ita intelligitur, quod dici solet: *Publice interest suprema hominum judicia exitum habere, aliaque id genus, a secundario scilicet, quia primaria utilitas privatorum est.*

6 *Rei Romanae*). De jure *publico* ita accepto ait Justinianus illudesse: *Quod ad statum rei Romanae spectat, id est, Reipublicæ Romanae, ut in illo Virg. de Marcello loquentis, lib. 6. Æneid. v. 857.*

Hic rem Romanam magno turbante tumultu

Sistet eques.

Si vocem *Romanae* detrahas, definitio erit generalis: sed *hic adjecta ad differentiam aliarum civitatum, quæ cum Romana collatae, privatorum loco erant, l. 15. & seq. de verb. sign.* Vel potius, quia Justiniano tantum propositum fuit jus civitatis *Romanæ tractare*, uti & Ulpiano in l. 1.

Tom. I.

§. 2. *hoc tit. unde hæc sumpta sunt. Hujus juris publici sunt, quæ pertinent ad religionis cultusque divini curam: ad pacis bellique ordinationem: ad jus legum ferendarum, privilegiorum irrogandorum, tributorum imperandorum, monetarum cuendardarum: ad delicta coercenda: judicia exercenda: Magistratusque creandos, per quos hæc expediantur.*

6 *Quod ad singulorum*). *Jus privatum in hac divisione est, quod singulorum civium causa recte & principaliter comparatum est, Itaque hac ratione, utilitatis videlicet, privati juris sunt testamenti factio, aliaque similia, quæ auctoritate publica sunt.*

7 *Tripartitum est*). Postquam Justinianus jus ab objecto dividit in *publicum & privatum*, insuper habito jure *publico* (quia ejus tractatio difficilior ipsi fuit visa, quam ut tironibus proponi debeat) de privato ait, *tripartitum esse, collectumque ex præceptis naturalibus, gentium, & civilibus; quibus verbis aperte aliam juris divisionem nobis tradit, non ab objecto & fine, ut præcedens, sed a causa efficiente, quæque titulo sequenti late explicatur.* Qui hanc ex ratione causæ efficientis divisionem bimembrem faciunt in *jus naturale & positivum*, non in re, sed in modo tantum a Justiniano dissident, quia hi sub nomine *juri naturali* comprehendunt ea duo membra, quæ Justinianus *naturale, & gentium* appellat: uti nec illi, qui jus partiuntur in commune omnium, & proprium alicuius civitatis, duo

F

membra sub priori complectentes. , jus gentium in l. 31. tit. 18. P. 6.
8 Sic in Hispania sub nomi- , ut recte monet Greg. Lop. in
, ne juris naturalis significantur , gl. 1. ejusd. l.

TITULUS SECUNDUS.

DE JURE NATUR. GENTIUM, ET CIVILI (1).

TEXTUS.

De jure naturali.

Jus naturale est, quod natura omnia animalia docuit. Nam jus istud non humani generis proprium est, sed omnium animalium, quae in caelo, quae in terra, quae in mari nascuntur. Hinc descendit maris, atque foeminae conjunctio, quam nos matrimonium appellamus, hinc liberorum procreatio, hinc educatio. Videmus enim cætera quoque animalia istius juris peritia censeri (2).

COMMENTARIUS.

1 Animalia bruta tam certum est esse juris expertia, quam certum est esse expertia rationis. Nam inter quos jus est, inter eos & ratio, & æquum, & bonum, & justitia, & lex, & societas sit necesse est, Aristoteles 5. Ethic. 10. & ut ait Cicero lib. 1. de offic. in equis, in leonibus justiam non dicimus, & alias etiam beatitudo caderet in bruta. Bene igitur Grot. lib. 1. de jure

(1) Tit. I. P. 1.

(1) L. 2. tit. 1. P. 1. l. 2. tit. 19. P. 4.

De Jure naturali gent. & civili.

naturale, & jus gentium primævum sint synonyma.

2 Nullius autem rei studium altius a natura insitum est omnibus animalibus, quam studium tuendi sui adversus vim illatam (1). Hoc enim omni generi animantium a natura ante omnia tributum est, scribit Cicero 1. de offic. cap. 4. ut se, vitam, corpusque tueretur, declinetque ea, quæ nocitura esse videantur. Et quamquam vim vi repellere licet, observandum nobis est, ne in propulsione injuria excedamus moderationem inculpatæ tutelæ. Tunc autem non excessisse intelligitur, cum aliter periculum evitare non potuimus, leg. 1. C. unde vi. Hoc vero jus defensionis per se ac primario nascitur ex eo, quod natura quemque sibi commendat, non ex iniustitia aut peccato alterius unde periculum est: & ideo si corpus vi impetratur cum præsente periculo vita non aliter evitabili, licetum est inferentem periculum occidere, etiamsi ille peccato careat, puta quia insanus, aut insomniis agitur. Videatur Gomez var. resol. tom. 3. cap. 3. n. 20. & ibi Ayllon. & Grot. lib. 3. de jure bell. & pac. c. 1.

COMMENTARIUS.

1 Quod quisque populus (1). Suis scilicet legibus, & moribus vivens. Nam si quæ civitas alterius imperio subjecta est, ea non plus facultatis habet in jure condendo, quam ille, cuius imperio subjecta est, concessit l. 9. de leg. Rhod. Cæterum statutorum condendorum in suo territorio quilibet Magistratum jus habere tradunt DD. in l. 9. h. tit. unde hic locus descriptus est.

2 Vocabatur jus civile (1). In specie nimirum. Nam jus civile sumptum pro eo jure, quo in universum civitas utitur, etiam jus naturale & gentium, quatenus receptum est, comprehendit: eoque sensu obligationes, quæ ex contractibus juris gentium descendunt, dicuntur civiles, licet a Le-

Distinctio juris gentium & civilis a causa efficiente.

I Jus autem civile a jure gentium distinguitur, quod omnes

(1) L. 2. tit. 1. P. 1. l. 2. tit. 8. P. 7. (2) D. l. 2. tit. 1. P. 1.